

هدیه
HÄDIYAH

درس‌های مهم برای عموم امت

الدروس المهمة لعامة الأمة

فارسی

فارسی

تالیف

علامه شیخ عبدالعزيز بن عبدالله بن باز
رحمه الله

الدروس المهمة لعامة الأمة

درس های مهم برای عموم امت

تالیف

علامه شیخ عبدالعزيز بن عبدالله بن باز

رحمه الله

بسم الله الرحمن الرحيم

مقدمه

شکر و سپاس بر پروردگار جهانیان، و عاقبت با پرهیزکاران است، و درود و سلام بر بنده و رسولش پیامبرمان محمد، و بر خاندان و اصحاب او باد، اما بعد:

آنچه پیش رو دارید عبارت های مختصری است در بیان برخی از مسائلی که مردم باید در مورد دین اسلام بدانند که آنرا «درس های مهم برای عموم امت»^(۱) نامیده ام.

از خداوند می خواهیم که همه مسلمانان را از آن بهره مند گردانده و آنرا از من بپذیرد، همانا او بخشنده ی سخاوتمند است.

عبد العزیز بن عبد الله بن باز

(۱) این کتابچه، ضمن کتاب ایشان بنام (مجموع فتاوی و مقالات متنوعه) جلد سوم، ص ۲۸۸ تا ۲۹۸ نشر شده است.

درس اول: سورۀ فاتحه و سوره های کوتاه

سورۀ فاتحه و تا حد امکان، سوره های کوتاه از زلزله تا ناس، برای تلقین، تصحیح قرائت و حفظ، به همراه شرح و تفسیر آنچه درک و فهم آن ضروری است.

درس دوم: ارکان اسلام

بیان ارکان پنج گانه اسلام که نخستین و بزرگ ترین آنها، شهادتِ «لا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ و محمد رسول الله» است؛ یعنی گواهی دادن به اینکه هیچ معبود به حقی جز الله وجود ندارد و محمد صلی الله علیه وسلم پیامبر اوست؛ همراه با شرح معانی آن، بیان شروط «لا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ» و توضیح اینکه «لا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ» به معنای نفی تمامی معبودهایی است که غیر از خدا عبادت می شوند و «إِلَّا اللَّهُ» اثبات عبادت فقط برای خداوند می باشد و اینکه هیچ شریکی ندارد.

اما شروط «لا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ» عبارتند از: علم که ضد جهل است، یقین که ضد شک است، اخلاص که ضد شرک است، صدق که ضد دروغ است، محبت که ضد بغض و کینه است، انقیاد و فرمانبرداری که ضد شرک است، قبول نمودن که ضد رد کردن است، و کفر ورزیدن به آنچه جز خداوند عبادت می شود. این شروط در دو بیت زیر جمع شده اند:

عَلِمَ يَقِينٌ وَإِخْلَاصٌ وَصِدْقٌ	مَحَبَّةٌ وَانْقِيَادٌ وَقَبُولٌ لَهَا
وَزَيْدٌ ثَامِنُهَا الْكُفْرَانُ مِنْكَ بِمَا	سِوَى إِلَهِهِ مِنَ الْأَشْيَاءِ قَدْ أَلْهَى

ترجمه دو بیت شعر:

«علم و یقین و اخلاص و صدق تو با محبت و فرمانبرداری و قبول آن

و افزون بر آن، هشتم که کفر ورزیدن به هر کسی است که غیر از او عبادت می شود».

و گواهی دادن به اینکه محمد صلی الله علیه وسلم پیامبر خداست و مقتضای آن، تصدیق او در آنچه خبر داده و اطاعت از او در آنچه دستور داده و پرهیز از آنچه نهی نموده و منع کرده است. و اینکه فقط باید خداوند را با آنچه او و پیامبرش تشریع کرده اند، عبادت کرد. سپس باقی ارکان اسلام برای دانش آموز بیان می شود که عبارتند از: نماز، زکات، روزه رمضان، حج خانه خدا برای کسی که توانایی انجام آن را دارد.

درس سوم: ارکان ایمان

ایمان شش رکن دارد: ایمان به الله، فرشتگان او، کتاب های آسمانی اش، پیامبران، روز قیامت و ایمان به اینکه قضا و قدر - خیر و شر آن - از جانب خداوند است.

درس چهارم: اقسام توحید و اقسام شرک

بیان اقسام توحید که سه قسم است: توحید ربوبیت، توحید الوهیت و توحید اسماء و صفات.

اما توحید ربوبیت: عبارت است از ایمان به اینکه خداوند متعال خالق هر چیزی است و در همه امور دخل و تصرف دارد و در این کار هیچ شریکی ندارد.

توحید الوهیت: عبارت است از ایمان به اینکه فقط الله متعال معبود حقیقی است و در عبادت شریکی ندارد. و این همان معنای «لا اله الا الله» است، به این معنا که هیچ معبودی به حق جز الله نیست. بنابراین تمام عبادت ها مانند نماز، روزه و دیگر عبادات، باید خالصانه برای خداوند باشد و نباید چیزی از آن به دیگران تعلق بگیرد.

اما توحید اسماء و صفات: عبارت است از ایمان به تمامی اسماء و صفات الله متعال که در قرآن کریم و احادیث صحیح آمده است و اثبات آن ها فقط برای خداوند به صورتی که لایق خداوند سبحان است، بدون تحریف، تعطیل، تشبیه یا تمثیل که عمل به این فرموده خداوند در قرآن می باشد که:

﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ * اللَّهُ الصَّمَدُ * لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ * وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ﴾
[الإخلاص: ۱-۴] یعنی: (بگو: او الله یکتا و یگانه است * الله بی نیاز است [و همه

نیازمند او هستند] * نه [فرزندی] زاده و نه [از کسی] زاده شده است * و هیچ کس همانند و همتای او نبوده و نیست).

و اینکه می فرماید: ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ [الشوری: ۱۱]، یعنی: (هیچ چیز همانند او نیست و همو شنوای بیناست).

برخی از علما توحید را به دو بخش تقسیم کرده و توحید اسماء و صفات را در توحید ربوبیت گنجانده اند که در این تقسیم بندی نیز بحث و مناقشه ای نیست زیرا در هر دو تقسیم، هدف به وضوح مشخص است.

و شرک به سه نوع تقسیم می شود: شرک اکبر، شرک اصغر و شرک خفی یا پنهان.

شرک اکبر: این نوع شرک باعث باطل شدن اعمال نیک و جاودانگی شخص در آتش دوزخ برای کسی می شود که با آن بمیرد، چنانکه الله متعال می فرماید:

﴿وَلَوْ أَشْرَكُوا لَحَبِطَ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ [الأنعام: ۸۸]، یعنی: (و اگر شرک می ورزیدند، آنچه [از اعمال نیک] انجام داده بودند تباہ می شد).

و خدای سبحان می فرماید: ﴿مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ أَنْ يَعْمُرُوا مَسَاجِدَ اللَّهِ شَاهِدِينَ عَلَى أَنْفُسِهِم بِالْكَفْرِ أُولَئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي النَّارِ هُمْ خَالِدُونَ﴾ [التوبة: ۱۷]، یعنی: (مشرکان را [سزاوار] نیست که مساجد الله را آباد کنند، درحالی که به کفر

خویش گواهی می دهند، آن ها اعمال شان نابود [و حبط] شده و در آتش [جهنم] جاودانه خواهند ماند).

و چنانچه کسی بر شرک بمیرد، بخشیده نخواهد شد و بهشت بر او حرام است، همانطور که خداوند عزوجل می فرماید: ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ﴾ [النساء: ۴۸]، یعنی: (بی گمان، الله این گناه را که به او شرک آورده شود نمی بخشد و غیر از آن را - برای هرکس که بخواهد - می بخشد).

و خداوند متعال می فرماید: ﴿إِنَّهُ مَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَمَأْوَاهُ النَّارُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ﴾ [المائدة: ۷۲]، یعنی: (هرکس به الله شریک آورد قطعا الله بهشت را بر او حرام ساخته و جایگاهش آتش است. و برای ستمکاران یاورانی نیست).

برخی از انواع شرک اکبر عبارتند از: به فریاد خواندن مردگان و بت ها و حاجت خواستن از آنها، درخواست کمک از آنها، نذر کردن برای آنها، ذبح کردن برای آنها و مانند این ها.

اما شرک اصغر: عبارت است از آنچه در نصوص کتاب و سنت شرک نامیده شده است، اما از جنس شرک اکبر نیست؛ مانند ریاکاری در برخی اعمال، سوگند یاد کردن به غیر خداوند، گفتن «آنچه خداوند و فلانی بخواهند» و مانند این ها؛ همانطور که پیامبر صلی الله علیه وسلم فرمودند: «بیشترین چیزی که در مورد آن بر شما می ترسم، شرک اصغر است». چون در مورد آن سوال شد، فرمود: «الریاء»:

«ریاکاری»^(۱) به روایت امام احمد و طبرانی و بیهقی از محمود بن لبید انصاری با سند (جید)؛ و روایت طبرانی با سند «جید» از محمود بن لبید از رافع بن خدیج از پیامبر صلی الله علیه وسلم.

و اینکه پیامبر صلی الله علیه وسلم می‌فرماید: «مَنْ حَلَفَ بِشَيْءٍ دُونَ اللَّهِ تَعَالَى فَقَدْ أَشْرَكَ»، یعنی: «کسی که به چیزی غیر از خداوند سوگند یاد کند، قطعا شرک ورزیده است».^(۲) روایت امام احمد با سند صحیح از عمر بن خطاب رضی الله عنه.

و ابوداود و ترمذی با سند صحیح از ابن عمر رضی الله عنهما روایت کرده‌اند که پیامبر صلی الله علیه وسلم فرمودند: «مَنْ حَلَفَ بِغَيْرِ اللَّهِ فَقَدْ كَفَرَ أَوْ أَشْرَكَ»، یعنی: «هرکس به غیر الله سوگند یاد کند، کفر ورزیده یا دچار شرک شده است».^(۳)

واینکه پیامبر صلی الله علیه وسلم می‌فرماید: «لَا تَقُولُوا مَا شَاءَ اللَّهُ، وَشَاءَ فُلَانٌ، وَلَكِنْ قُولُوا مَا شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ شَاءَ فُلَانٌ»، یعنی: «نگویید آنچه الله و فلانی بخواهند، بلکه بگویید: آنچه الله بخواهد، سپس فلانی بخواهد»^(۴) روایت ابوداود با سند صحیح از حذیفه بن یمان رضی الله عنه.

(۱) احمد (۴۲۸/۵).

(۲) بخاری، (۶۲۷۱)، مسلم، (۱۶۴۶).

(۳) بخاری، (۵۷۵۷)، مسلم، (۱۶۴۶).

(۴) ابوداود (۴۹۸۰) و احمد (۳۹۹/۵).

این نوع شرک، موجب ارتداد و جاودانگی در آتش دوزخ نمی شود، اما با کمال توحید واجب منافات دارد.

اما نوع سوم که همان شرک پنهان است؛ دلیل آن این سخن پیامبر صلی الله علیه وسلم است که فرمودند: «**أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِمَا هُوَ أَخَوْفُ عَلَيْكُمْ عِنْدِي مِنَ الْمَسِيحِ الدَّجَالِ؟**»، یعنی: «آیا شما را از چیزی باخبر نسازم که بیش از دجال از آن بر شما می ترسم؟» صحابه گفتند: بله ای رسول خدا؛ ایشان فرمودند: «**الشَّرْكُ الْخَفِيُّ، أَنْ يَقُومَ الرَّجُلُ يُصَلِّيَ، فَيَزِينُ صَلَاتَهُ، لِمَا يَرَى مِنْ نَظَرِ رَجُلٍ**»، یعنی: «شرک پنهان؛ اینکه شخص برخاسته و به نماز می ایستد و چون می بیند مردی به او نگاه می کند نمازش را زینت بخشیده و آراسته می خواند»^(۱) روایت امام احمد در مسند از ابوسعید خدری رضی الله عنه.

شرک می تواند فقط به دو نوع تقسیم شود: اکبر و اصغر، اما شرک پنهان هر دوی آن ها را در بر می گیرد.

شرک پنهان می تواند شرک اکبر باشد مانند شرک منافقین؛ زیرا آن ها عقاید باطل خود را پنهان نموده و از باب ریا و ترس از جان خود تظاهر به اسلام می کنند. و شرک پنهان می تواند شرک اصغر باشد مانند ریاکاری؛ همانطور که در حدیث محمود بن لبید و حدیث ابوسعید آمده است. و خداوند عهده دار توفیق است.

(۱) ابن ماجه (۴۲۰۴) و احمد (۳۰/۳).

درس پنجم: احسان

رکن احسان عبارت است از اینکه: خداوند را به گونه ای عبادت کنی که گویا او را می بینی؛ و اگر او را نمی بینی بدانی که او تو را می بیند.

درس ششم: شروط نماز

شروط نماز نه مورد است:

اسلام، عقل، تمیز (تشخیص خوب و بد)، رفع حدث، از بین بردن نجاست، پوشاندن عورت، دخول وقت، رو کردن به قبله و نیت.

درس هفتم: ارکان نماز

ارکان نماز چهارده مورد است:

ایستادن در صورت توانایی، تکبیره الاحرام، خواندن سوره فاتحه، رکوع، راست ایستادن بعد از رکوع، سجده با اعضای هفت گانه، بلند شدن از سجده، نشستن بین دو سجده، آرامش در همه اعمال نماز، ترتیب بین ارکان، تشهد پایانی، نشستن برای تشهد، صلوات فرستادن بر پیامبر صلی الله علیه وسلم و دو سلام آخر نماز.

درس هشتم: واجبات نماز

واجبات نماز هشت مورد است:

تمام تکبیرها (الله اکبر گفتن ها) به غیر از تکبیره الاحرام [که در آغاز نماز گفته می شود و رکن محسوب می شود]، گفتن «سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ» برای امام و کسی که به تنهایی نماز می خواند، گفتن «رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ» برای همه، گفتن «سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ» در رکوع، گفتن «سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى» در سجده، گفتن «رَبِّ اغْفِرْ لِي» در بین سجده ها، تشهد اول، نشستن برای تشهد اول.

درس نهم: بیان تشهد

تشهد به این صورت خوانده می شود:

«التَّحِيَّاتُ لِلَّهِ وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ، السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ
السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ
وَرَسُولُهُ»، یعنی: (همه تحیت ها و درودها و پاکی ها برای الله است، سلام و رحمت و برکت های الله بر تو ای پیامبر، سلام بر ما و بر بندگان نیکوکار الله، گواهی می دهم که معبودی [به حق] جز الله نیست و گواهی می دهم که محمد بنده و فرستاده اوست).

سپس بر پیامبر صلی الله علیه وسلم درود فرستاده و از خداوند برای او برکت خواسته می شود، به این صورت: «اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ، وَبَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ»، یعنی: (بارالها بر محمد و بر آل محمد درود فرست چنانکه بر ابراهیم و بر آل ابراهیم درود فرستادی، همانا

تو ستوده شده و باشکوهی؛ و بر محمد و بر آل محمد برکت ارزانی دار، چنانکه بر ابراهیم و بر آل ابراهیم ارزانی داشتی، همانا تو ستوده شده و باشکوهی).

سپس در تشهد آخر از عذاب جهنم، عذاب قبر، فتنه زندگی و مرگ و فتنه مسیح دجال به خدا پناه برده و پس از آن می تواند هر دعایی که می خواهد بخواند، به ویژه دعاهایی که در نصوص آمده است از جمله این دعاها:

«اللَّهُمَّ أَعِنِّي عَلَى ذِكْرِكَ، وَشُكْرِكَ، وَحُسْنِ عِبَادَتِكَ، اللَّهُمَّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي ظُلْمًا كَثِيرًا، وَلَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ، فَاعْفِرْ لِي مَغْفِرَةً مِنْ عِنْدِكَ، وَارْحَمْنِي، إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ»، یعنی: (بارالها مرا در راه ذکر و شکر و عبادت نیکویت یاری ده. بارالها من به خودم بسیار ستم روا داشتم و جز تو کسی گناهان را نمی بخشد، پس مرا از سوی خودت مغفرتی عطا کن و مورد رحمت قرار ده که تو آمرزنده مهربانی).

اما در تشهد اول نمازهای ظهر، عصر و مغرب و عشاء، باید پس از شهادتین برای رکعت سوم برخیزد و اگر بر پیامبر صلی الله علیه وسلم درود بفرستد بهتر است، به دلیل عمومیت احادیث وارد شده در این زمینه؛ سپس برای رکعت سوم بر می خیزد.

درس دهم: سنت های نماز

برخی از سنت های نماز عبارتند از:

۱- دعای افتتاح (آغاز نماز):^(۱)

۲- قرار دادن کف دست راست بر روی دست چپ و در بالای سینه، هنگام قیام، قبل از رکوع و بعد از آن.

۳- بلند کردن دست ها با انگشتان به هم پیوسته و کشیده تا کنار شانه ها یا گوش ها هنگام تکبیره الاحرام یا همان تکبیر اول، در هنگام رکوع و بلند شدن از رکوع و هنگام برخاستن از تشهد اول برای رکعت سوم.

۴- بیش از یک بار تسبیح در رکوع و سجده.

۵- افزودن به جمله «رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ» (پروردگارا حمد و ستایش از آن توست) بعد برخاستن از رکوع؛ و بیش از یک بار گفتن دعای مغفرت بین دو سجده.^(۲)

۶- قرار دادن سر در راستای پشت، در رکوع.^(۳)

۷- دور کردن آرنج ها از پهلوها، شکم از ران ها و ران ها از ساق ها در سجده.

۸- بالا نگه داشتن آرنج ها از زمین هنگام سجده.

(۱) دعای افتتاح یا آغاز نماز صیغه های مختلفی دارد، از جمله: «سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، وَتَبَارَكَ اسْمُكَ وَتَعَالَى جَدُّكَ، وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ».

(۲) این جمله را به آن می افزایند: «رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ حَمْدًا كَثِيرًا طَيِّبًا مُبَارَكًا فِيهِ مِلءُ السَّمَوَاتِ وَمِلءُ الْأَرْضِ، وَمِلءُ مَا شِئْتَ مِنْ شَيْءٍ بَعْدُ، أَهْلُ النَّاءِ وَالْمَجْدِ، أَحَقُّ مَا قَالَ الْعَبْدُ، وَكُنَّا لَكَ عَبْدًا: اللَّهُمَّ لَا مَانِعَ لِمَا أَعْطَيْتَ، وَلَا مُعْطِيَ لِمَا مَنَعْتَ، وَلَا يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ».

(۳) به این معنا که کمر در رکوع باید راست شود.

۹- نشستن نمازگزار بر روی پای چپ پهن شده و راست کردن پای راست در تشهد اول و بین سجده ها.

۱۰- تَوَرُّک در تشهد آخری در نمازهای چهار رکعتی و سه رکعتی که به این صورت است: بر روی نشیمنگاه خود می نشیند و پای چپ را زیر پای راست قرار داده و پای راست خود را به حالت ایستاده قرار می دهد.

۱۱- اشاره با انگشت سبابه در تشهد اول و دوم از زمانی که می نشیند تا پایان تشهد؛ و حرکت دادن آن هنگام دعا.

۱۲- درود فرستادن بر پیامبر صلی الله علیه وسلم و برکت خواستن برای ایشان و برای ابراهیم و آل ابراهیم در تشهد اول.

۱۳- دعا در تشهد آخر.

۱۴- قرائت جهری و با صدای بلند در نمازهای صبح، جمعه، دو عید، استسقا [طلب باران] و در دو رکعت اول نمازهای مغرب و عشاء.

۱۵- قرائت سری و پنهان در نمازهای ظهر، عصر و در رکعت سوم مغرب و در دو رکعت آخر عشاء.

۱۶- خواندن آیاتی بیش از سوره فاتحه از قرآن، همراه با رعایت سایر سنت های وارد شده در نماز جز آنچه ذکر شد. از جمله: افزون بر گفتن: «رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ»

بعد از بلند شدن از رکوع برای امام، مأموم و فردی که به تنهایی نماز می خواند، سنت است. همچنین: قرار دادن دستان با انگشتان باز بر زانوها در هنگام رکوع.

درس یازدهم: باطل کننده های نماز

باطل کننده های نماز هشت مورد هستند:

- ۱- سخن گفتن عمدی همراه با علم و آگاهی و متوجه بودن، اما اگر از روی فراموشی و یا نادانی سخن گفت، نمازش باطل نمی شود.
- ۲- خندیدن.
- ۳- خوردن.
- ۴- نوشیدن.
- ۵- آشکار شدن عورت.
- ۶- انحراف زیاد از جهت قبله.
- ۷- انجام کارهای بیهوده ی زیاد و پشت سر هم در نماز.
- ۸- باطل شدن طهارت.

درس دوازدهم: شروط وضو

شرط های وضو ده مورد است:

مسلمان بودن، عقل، تمیز (تشخیص خوب و بد)، نیت، استصحاب حکم نیت، به این معنا که تا هنگام تکمیل طهارت نیت قطع وضو را نداشته باشد، عدم وجود موجبات وضو (یعنی علتی که وضو را باطل می کند)، استنجاء یا استجمار قبل از وضو (پاک کردن بدن از نجاست به وسیله آب یا سنگ قبل از وضو)، پاکی و مباح بودن آب وضو، پاک نمودن سطح بدن از موانعی که مانع رسیدن آب به پوست می شود، ورود وقت نماز برای کسانی که دائماً بی وضو است.

درس سیزدهم: فرض های وضو

فرض های وضو شش مورد است:

شستن صورت که شامل مضمضه (گرداندن آب در دهان) و استنشاق (آب در بینی کشیدن) می شود، شستن دست ها همراه با آرنج ها، مسح تمام سر که شامل مسح گوش ها نیز می شود، شستن پاها تا قوزک ها، ترتیب (انجام دادن اعمال وضو به ترتیب خاصی که بیان شده است)، موالات (پیوستگی در انجام مراحل وضو بدون توقف طولانی)، مستحب است که شستن صورت، دست ها و پاها سه مرتبه تکرار شود، همچنین مضمضه و استنشاق؛ اما آنچه فرض است یک مرتبه است. و تکرار مسح سر مستحب نیست چنانکه احادیث صحیح بر این مساله دلالت می کنند.

درس چهاردهم: نواقض وضو

نواقض وضو شش مورد است:

خروج چیزی از یکی از دو مجرای ادرار و مدفوع، خروج نجاست فاحش از بدن، زوال عقل به وسیله خواب یا چیز دیگر، لمس کردن شرمگاه با دست بدون مانع، چه لمس آلت تناسلی باشد یا محل دفع مدفوع، خوردن گوشت شتر، ارتداد از اسلام (بازگشت به کفر) که خداوند ما و مسلمانان را از آن در پناه خود نگه دارد.

نکات مهم: غسل میت موجب باطل شدن وضو نمی شود؛ و این نظر بیشتر اهل علم است، زیرا دلیلی بر بطلان وضو با غسل میت وجود ندارد. اما اگر دست غسل دهنده بدون هیچ حائل و مانعی به شرمگاه میت برخورد کند، وضو گرفتن بر او واجب می شود.

و واجب است که شرمگاه میت را لمس نکند مگر از روی حائل و مانع؛ همچنین طبق قول صحیح تر علما، دست زدن به زن موجب باطل شدن وضو نمی شود چه با شهوت باشد و چه بدون شهوت، مگر اینکه [بر اثر لمس زن] چیزی از او [یعنی مرد] خارج شود، زیرا پیامبر صلی الله علیه وسلم همسرش را می بوسید و سپس نماز می خواند، بدون اینکه وضو بگیرد، اما این فرموده ی خداوند در سوره های «نساء» و «مائده» که می فرماید: ﴿أَوْ لَاَمَسْتُمُ النِّسَاءَ﴾ [النساء: ۴۳] و [المائدة: ۶] طبق نظر صحیح تر علما به ویژه ابن عباس رضی الله عنهما و بسیاری از علمای سلف و خلف، به معنای جماع و هم خوابی است. والله ولی التوفیق.

درس پانزدهم: مشروع بودن آراسته شدن به اخلاق پسندیده

برای هر مسلمان

از جمله: صداقت، امانتداری، عفت و پاکدامنی، حیا، شجاعت، سخاوت، وفاداری، دوری از هر آنچه خداوند حرام نموده، حسن هم‌جواری، کمک به نیازمندان در حد توان؛ و مصادیق اخلاقی دیگری که قرآن و سنت بر مشروعیت آنها دلالت دارند.

درس شانزدهم: رعایت آداب اسلامی

از جمله: سلام کردن، خوش رو بودن، خوردن و نوشیدن با دست راست، گفتن بسم الله هنگام شروع خوردن و یا نوشیدن، الحمدلله گفتن پس از پایان خوردن و نوشیدن، گفتن الحمدلله پس از عطسه، دعای خیر کردن برای عطسه کننده‌ای که الحمدلله گفته، عیادت از بیماران، تشییع جنازه تا دفن آن، آداب شرعی هنگام وارد شدن به مسجد یا منزل و بیرون آمدن از آن‌ها، آداب سفر، احترام گذاشتن به والدین، خویشاوندان، همسایگان، بزرگ‌ترها، کوچک‌ترها، تبریک گفتن به مناسبت تولد فرزند، تبریک گفتن به هنگام ازدواج، تسلیت گفتن برای مصیبت‌ها و دیگر آداب اسلامی در پوشش، در آوردن لباس و پوشیدن کفش.

درس هفدهم: هشدار نسبت به شرک و انواع گناهان

از جمله هفت گناه بزرگ (هلاک کننده) که عبارتند از: شریک قائل شدن برای خداوند متعال، سحر و جادوگری، قتل نفسی که خداوند حرام نموده مگر به حق، رباخواری، خوردن مال یتیم، فرار در روز جنگ، تهمت زدن به زنان پاکدامن مؤمن غافل از گناه.

همچنین گناهانی مانند: نافرمانی و اذیت و آزار والدین، قطع رابطه با خویشاوندان، گواهی دروغ، سوگندهای دروغ، آزار رساندن به همسایه، ستم روا داشتن به مردم در جان و مال و آبروی آنها، نوشیدن مسکرات (مشروبات الکلی)، قماربازی، غیبت، سخن چینی و هر چه خداوند عزوجل یا پیامبر صلی الله علیه وسلم از آن نهی کرده اند.

درس هجدهم: آماده سازی میت و نماز خواندن بر او و دفن

وی

اما شرح و تفصیل این مساله:

اول: تلقین [لا إله إلا الله] به انسانی که در حال مرگ است.

تلقین «لا اله الا الله» به شخصی که در حال جان دادن است، امری مشروع می باشد، زیرا پیامبر صلی الله علیه وسلم فرمودند: «لا اله الا الله را به مردگان خود

تلقین کنید»^(۱) این حدیث را مسلم در صحیح خود روایت کرده است. و منظور از «مردگان» در این حدیث، کسانی است که در حال مردن و جان دادن هستند، کسانی که علائم مرگ بر آن‌ها آشکار شده است.

دوم: وقتی از مرگ او یقین حاصل شد، چشم‌هایش بسته شود و فک‌هایش [با پارچه‌ای] بسته شود [تا دهانش باز نشود]. طبق آنچه در سنت نقل شده است.

سوم: باید میت مسلمان را غسل داد، مگر اینکه در میدان جنگ شهید شده باشد که در این صورت غسل داده نمی‌شود و بر او نماز خوانده نمی‌شود، بلکه در لباس‌هایش دفن می‌شود، زیرا پیامبر صلی الله علیه وسلم کشته‌های غزوۀ احد را غسل نداد و بر آن‌ها نماز نخواند.

چهارم: روش غسل میت:

ابتدا باید عورت میت پوشانده شود، سپس کمی [نیم‌تنه‌ی بالای بدن] او را بالا می‌آورند و شکم او را به آرامی فشار می‌دهند، سپس غسل دهنده دست خود را با پارچه‌ای یا مانند آن می‌پوشاند و با آن شکم میت را فشار می‌دهد. سپس میت وضو داده می‌شود همانند وضوی نماز. پس از آن، سر و ریش میت با آب و سدر (یا مشابه آن) شسته می‌شود، سپس سمت راست بدن او شسته می‌شود و بعد سمت چپ. و به همین ترتیب برای بار دوم و سوم شسته می‌شود و در هر بار دست خود را بر شکم او می‌گذارد، اگر چیزی از او خارج شد، باید آن محل را شست و با پنبه

(۱) مسلم، (۹۱۶).

و یا مشابه آن مسدود کرد؛ و در صورتی که آن مکان بسته نشود می توان از خاک گرم، یا وسایل پزشکی جدید همانند چسب و مشابه آن استفاده کرد.

و وضوی میت دوباره تکرار می شود و اگر سه بار برای پاکی او کافی نباشد، به پنج یا هفت بار افزایش می یابد. سپس میت خشک می شود و جاهای مختلف بدن او (همانند زیر بغل و اماکن سجده) خوشبویی قرار داده می شود؛ و اگر تمام بدن او خوشبو شود بهتر است. سپس کفن او با بخور معطر می شود. اگر سیل ها یا ناخن های میت بلند باشد، باید آن ها را کوتاه کرد و اگر این کار انجام نشود، مشکلی ندارد. اما نباید موهای او شانه شود یا موهای زائد پایین تنه او اصلاح شود، یا ختنه گردد؛ زیرا دلیلی برای این کار وجود ندارد. در مورد زن، باید موهای او به سه قسمت تقسیم شده و از پشت سر آویزان شود.

پنجم: کفن کردن میت:

بهترین حالت این است که مرد در سه پارچه ی سفید کفن شود که هیچکدام شامل پیراهن و عمامه نباشد، چنانکه پیامبر صلی الله علیه وسلم انجام دادند. میت را در این پارچه ها می پیچند. اگر کفن شامل پیراهن، لنگ و لفافه باشد اشکالی ندارد.

و زن در پنج پارچه کفن می شود: درع (پوشش بدن) خمار (روسری) ازار (لنگ) و دو لفافه (پارچه های پیچیده). و پسر بچه در یک تا سه پارچه و دختر بچه

در پیراهن و دو لفافه کفن می شود. واجب این است که برای همه، یک پارچه برای پوشاندن تمام بدن استفاده شود.

در صورتیکه میت در حال احرام مرده باشد با آب و سدر شسته می شود و در لنگ و ردای خود یا در غیر آنها کفن می شود و سر و صورت او پوشانده نمی شود و از خوشبویی برای او استفاده نمی شود، زیرا وی در روز قیامت لبیک گویند برانگیخته می شود، طبق حدیث صحیحی که از پیامبر صلی الله علیه وسلم روایت شده است. اما اگر کسی که در حال احرام می میرد زن باشد، کفن او همانند کفن دیگر زنان خواهد بود جز اینکه معطر نمی شود و صورت او با نقاب و دستانش با دستکش پوشانده نمی شود. اما صورت و دست های او باید با همان پارچه ای که در آن کفن شده است، پوشانده شود؛ چنانکه چگونگی تکفین زنان پیش تر بیان گردید.

ششم: سزاوارترین فرد برای غسل میت و نماز خواندن بر او و دفن کردنش:

سزاوارترین شخص برای غسل دادن میت مرد کسی است که خود او وصیت کرده است، سپس پدر، بعد پدربزرگ و سپس نزدیک ترین افراد از خویشاوندان مرد.

و سزاوارترین شخص برای غسل دادن میت زن کسی است که خود او وصیت نموده، سپس مادر، بعد مادربزرگ و سپس نزدیک ترین زنان به او. همچنین زن و

شوهر می توانند یکدیگر را غسل میت دهند، زیرا ابوبکر صدیق رضی الله عنه را همسر ایشان غسل داد و علی رضی الله عنه نیز همسرش فاطمه را غسل داد.

هفتم: روش نماز میت:

نماز میت چهار تکبیر دارد. بعد از تکبیر اول سوره فاتحه را می خواند و اگر همراه آن سوره ای کوتاه یا یک یا دو آیه از قرآن خوانده شود، نیکوست؛ طبق حدیث صحیحی که از ابن عباس رضی الله عنهما در این زمینه روایت شده است؛ سپس تکبیر دوم را می گوید و بر پیامبر صلی الله علیه وسلم درود می فرستد. همانند درودی که در تشهد نماز می خواند. سپس تکبیر سوم را می گوید و چنین برای میت دعا می کند: «اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِحَيَّتَا وَمَيِّتَنَا، وَصَغِيرَنَا وَكَبِيرَنَا، وَذَكَرَنَا وَأُنْثَانَا، وَشَاهِدِنَا، وَغَائِبِنَا، اللَّهُمَّ مَنْ أَحْيَيْتَهُ مِنَّا فَأَحْيِهِ عَلَى الْإِسْلَامِ، وَمَنْ تَوَفَّيْتَهُ مِنَّا فَتَوَفَّهُ عَلَى الْإِيمَانِ، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُ وَارْحَمَهُ، وَعَافِهِ وَاعْفُ عَنْهُ، وَأَكْرِمْ نَزْلَهُ، وَوَسِّعْ مُدْخَلَهُ، وَاغْسِلْهُ بِالْمَاءِ وَالتَّلَجِ وَالْبَرَدِ، وَنَقِّهِ مِنَ الْخَطَايَا كَمَا يُنْقَى الثَّوبُ الْأَبْيَضُ مِنَ الدَّنَسِ، وَأَبْدِلْهُ دَارًا خَيْرًا مِنْ دَارِهِ، وَأَهْلًا خَيْرًا مِنْ أَهْلِهِ، وَأَدْخِلْهُ الْجَنَّةَ وَأَعِذْهُ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ، وَعَذَابِ النَّارِ، وَأَفْسَحْ لَهُ فِي قَبْرِهِ، وَنَوِّرْ لَهُ فِيهِ، اللَّهُمَّ لَا تَحْرِمْنَا أَجْرَهُ، وَلَا تُضِلَّنَا بَعْدَهُ»، یعنی: (یا الله، زنده و مرده و کوچک و بزرگ و مرد و زن و حاضر و غایب ما را بیامرز؛ یا الله، هرکه از ما را زنده نگاه داشتی، بر اسلام زنده اش بدار و هرکه از ما را می میرانی، او را بر ایمان بمیران. بارها او را بیامرز و رحمت کن و او را بیخش و از او درگذر و گرمی اش دار و قبر او را وسیع بگردان و او را با آب و برف و تگرگ بشوی و از گناهان چنان پاکش کن که لباس سفید از چرک پاک می شود و خانه ای بهتر از

خانه‌اش و خانواده‌ای بهتر از خانواده‌اش برای او جایگزین نفرما و او را به بهشت وارد ساز و از عذاب قبر و عذاب دوزخ دور بدار و قبرش را برایش وسیع و منور بگردان. یا الله، ما را از پاداش - نماز خواندن بر - او [یا از اجر شکیبایی بر فراقش] محروم نکن و ما را پس از او، گمراه مگردان، و سپس تکبیر چهارم گفته می‌شود و با یک سلام به سمت راست، به پایان می‌رسد.

مستحب است که در هر تکبیر رفع یدین شود.

و اگر میت زن باشد، در دعا گفته می‌شود: «اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهَا...» اگر دو جنازه باشد، گفته می‌شود: «اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُمَا...» اگر جنازه‌ها بیشتر باشند گفته می‌شود: «اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُمْ...» و اگر میت نوزاد باشد، به جای درخواست مغفرت و آمرزش در دعا، می‌گوید: «اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ فَرْطًا لَوَالِدَيْهِ وَذُخْرًا، وَشَفِيعًا مُجَابًا، اللَّهُمَّ ثَقُلْ بِهِ مَوَازِينَهُمَا، وَأَعْظِمْ بِهِ أَجُورَهُمَا، وَالْحَقُّهُ بِصَالِحِ سَلَفِ الْمُؤْمِنِينَ، وَاجْعَلْهُ فِي كِفَالَةِ إِبْرَاهِيمَ، وَقِهِ بِرَحْمَتِكَ عَذَابَ الْجَحِيمِ»، یعنی: (بارالها او را اجری از پیش فرستاده شده و ذخیره‌ای برای پدر و مادرش بگردان و شفیع‌ی که شفاعتش پذیرفته می‌شود. بارالها با او ترازوی اعمال والدینش را سنگین بگردان و اجرشان را بسیار گردان و او را به سلف نیکوی مؤمنان ملحق گردان و در کفالت ابراهیم علیه الصلاة والسلام قرار ده و با رحمت خود او را از عذاب جهنم حفظ کن).

در نماز میت سنت این است که امام روبروی سر مرد و در مقابل وسط بدن زن بایستد. اگر جنازه‌ها با هم جمع شوند، مرد باید در طرف امام و زن در طرف قبله

قرار بگیرد. اگر همراه آنان پسر بچه بود، ابتدا کودک قرار داده می شود سپس زن، سپس دختر بچه؛ و سر پسر بچه در برابر سر مرد و وسط زن در برابر سر مرد قرار می گیرد و دختر بچه هم سرش در برابر سر زن قرار می گیرد و وسطش در برابر سر مرد خواهد بود و نمازگزاران همگی پشت سر امام قرار می گیرند، مگر اینکه کسی پشت سر امام جایی نیابد که در این صورت در سمت راست امام می ایستد.

هشتم: روش دفن میت

قبر باید تا وسط بدن مرد عمق داشته باشد. و لحدی در سمت قبله ایجاد شود و میت در لحد بر پهلولی راست خود قرار گیرد. بعد از آن، گره های کفن باز می شوند، ولی کفن نباید به طور کامل برداشته شود، بلکه رها می شود. صورت میت چه مرد باشد و چه زن نباید کشف شود. سپس بر روی لحد خشت چیده می شود و بر روی آن گِل زده می شود تا ثابت بماند و خاک وارد آن نشود. اگر خشت نباشد از چوب، سنگ یا تخته برای محافظت از میت در برابر خاک استفاده می شود. سپس بر روی آن خاک ریخته می شود. و مستحب است هنگام ریختن خاک گفته شود: «بِسْمِ اللَّهِ، وَعَلَى مِلَّةِ رَسُولِ اللَّهِ»، یعنی: (به نام الله و بر دین رسول الله) و قبر به اندازه یک وجب بالا می آید و اگر میسر باشد روی آن سنگریزه قرار داده شود و کمی آب روی آن پاشیده می شود.

مشروع است که تشیع کنندگان در کنار قبر ایستاده و برای میت دعا کنند، چنانکه وقتی پیامبر صلی الله علیه وسلم از دفن میت فارغ می شد، بر سر قبر ایستاده

و می فرمود: «اسْتَغْفِرُوا لِأَخِيكُمْ وَاسْأَلُوا لَهُ التَّيِّبَاتِ، فَإِنَّهُ الْآنَ يُسْأَلُ»، یعنی: (برای برادران آمرزش بطلبید و پایداری بخواهید، زیرا اکنون او مورد پرسش قرار می گیرد).^(۱)

نهم: اگر کسی بر میت نماز نخوانده باشد می تواند بعد از دفن، بر او نماز بخواند؛ زیرا پیامبر صلی الله علیه وسلم چنین رفتار کردند؛ اما این نماز باید ظرف یک ماه پس از دفن باشد و چنانچه از دفن میت بیش از این گذشته باشد، نماز خواندن بر قبر او مشروعیت ندارد؛ زیرا از پیامبر صلی الله علیه وسلم نقل نشده که بر قبر کسی نماز خوانده باشد که از دفن او بیش از یک ماه گذشته است.

دهم: برای خانواده میت جایز نیست که غذایی برای مردم درست کنند.

به دلیل روایت جریر بن عبدالله بجلی رضی الله عنه که می گوید: «ما جمع شدن مردم نزد خانواده میت و درست کردن غذا بعد از دفن را از مصادیق نوحه خوانی محسوب می کردیم». به روایت امام احمد با سند حسن.

اما غذا درست کردن برای خانواده ی میت یا مهمانان آنها اشکالی ندارد. و برای نزدیکان و همسایه ها مشروع است که برای آنها غذا بپزند؛ زیرا وقتی پیامبر صلی الله علیه وسلم خبر شهادت جعفر بن ابی طالب رضی الله عنه در شام را دریافت

(۱) ابوداود، (۳۲۲۱).

نمود به خانواده خود دستور داد که برای خانواده جعفر غذا بپزند و فرمود: «فَقَدْ أَنَاَهُمْ مَا يَشْغَلُهُمْ»، یعنی: (مصیبتی به سراغ آنان آمده که مشغولشان کرده است).^(۱)

اشکالی ندارد که خانواده میت همسایه های خود یا دیگران را برای خوردن غذایی که به آن ها هدیه داده شده دعوت کنند؛ و تا جایی که می دانیم برای آن وقت مشخصی در شریعت تعیین نشده است.

یازدهم: برای زن جایز نیست که بیش از سه روز به عزای میت بنشیند و از زیور آلات خودداری کند، مگر برای شوهر خود یا اینکه باردار باشد.

برای زن جایز نیست که بیش از سه روز به عزای میت بنشیند [و از زیور آلات خودداری کند] مگر برای شوهر خود که باید چهارماه و ده روز به عزا نشسته و از زیورآلات استفاده نکند، مگر اینکه باردار باشد که عده او وضع حمل است و [تا زمان وضع حمل حق استفاده از زیورآلات را ندارد] به دلیل ثبوت آن از پیامبر صلی الله علیه وسلم در سنت صحیح.

و برای مرد جایز نیست که برای مرگ یکی از نزدیکان خود یا دیگران به سوگ بنشیند [و از زینت هایی که برای او حلال است استفاده نکند].

(۱) ترمذی، الجناز (۹۹۸)، أبو داود، الجناز (۳۱۳۲)، ابن ماجه، باب ما جاء في الجناز (۱۶۱۰).

دوازدهم: برای مردها مشروع است که هر از گاهی به قبرستان رفته و برای مردگان دعا نموده و طلب رحمت کنند و مرگ و اتفاقات پس از آن را به یاد بیاورند.

به دلیل رهنمود نبوی صلی الله علیه وسلم که می فرماید: «زُورُوا الْقُبُورَ؛ فَإِنَّهَا تَذَكَّرُكُمُ الْآخِرَةَ»، یعنی: (قبرها را زیارت کنید که آخرت را برای شما یادآوری می کنند)^(۱) روایت امام مسلم در صحیحش.

و پیامبر صلی الله علیه وسلم به یاران خود آموزش می داد که هنگام زیارت قبرها بگویند: «السَّلَامُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الدِّيَارِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُسْلِمِينَ، وَإِنَّا إِن شَاءَ اللَّهُ بِكُمْ لَاحِقُونَ، نَسْأَلُ اللَّهَ لَنَا وَلَكُمْ الْعَافِيَةَ، يَرْحَمُ اللَّهُ الْمُتَقَدِّمِينَ مِنَّا وَالْمُسْتَأْخِرِينَ»، یعنی: (سلام بر شما ای اهل این سرزمین از مؤمنان و مسلمانان؛ و ما نیز ان شاء الله به شما ملحق خواهیم شد، از الله برای ما و شما عافیت می خواهیم، خداوند از پیش رفتگان و رفتگان آینده ما را مورد رحمتش قرار دهد).^(۲)

اما زنان اجازه ندارند که به زیارت قبور بروند، زیرا پیامبر صلی الله علیه وسلم زن هایی را نفرین نمودند که به زیارت قبرها می روند؛ و بیم آن می رود که زیارت آن ها از قبرها، موجب فتنه و بی تابي شود. و برای آنها جایز نیست که جنازه را تا قبرستان تشییع کنند، زیرا رسول الله صلی الله علیه وسلم آنها را از این کار نهی

(۱) مسلم، (۹۷۶).

(۲) مسلم، (۹۷۵).

کرده است. اما نماز خواندن بر میت در مسجد، یا مصلی برای همه اعم از مردان و زنان مشروع است.

این آخرین مطلبی بود که در این رابطه جمع آوری شد.

وصلی الله وسلم علی نبینا محمد، و آله وصحبه.

فهرست

۳.....	مقدمه
۴.....	درس اول: سورۀ فاتحه و سوره های کوتاه
۴.....	درس دوم: ارکان اسلام
۵.....	درس سوم: ارکان ایمان
۶.....	درس چهارم: اقسام توحید و اقسام شرک
۱۱.....	درس پنجم: احسان
۱۱.....	درس ششم: شروط نماز
۱۱.....	درس هفتم: ارکان نماز
۱۱.....	درس هشتم: واجبات نماز
۱۲.....	درس نهم: بیان تشهد
۱۳.....	درس دهم: سنت های نماز
۱۶.....	درس یازدهم: باطل کننده های نماز
۱۶.....	درس دوازدهم: شروط وضو
۱۷.....	درس سیزدهم: فرض های وضو
۱۷.....	درس چهاردهم: نواقض وضو
۱۹.....	درس پانزدهم: مشروعیت آراسته شدن به اخلاق پسندیده برای هر مسلمان

- درس شانزدهم: رعایت آداب اسلامی ۱۹
- درس هفدهم: هشدار نسبت به شرک و انواع گناهان ۲۰
- درس هجدهم: آماده سازی میت و نماز خواندن بر او و دفن وی ۲۰
- اول: تلقین [لا اله الا الله] به انسانی که در حال مرگ است ۲۰
- دوم: وقتی از مرگ او یقین حاصل شد، چشم هایش بسته شود و فک هایش [با پارچه ای] بسته شود [تا دهانش باز نشود] ۲۱
- سوم: باید میت مسلمان را غسل داد، مگر اینکه در میدان جنگ شهید شده باشد ۲۱
- چهارم: روش غسل میت ۲۱
- پنجم: کفن کردن میت ۲۲
- ششم: سزاوارترین فرد برای غسل میت و نماز خواندن بر او و دفن کردنش ۲۳
- هفتم: روش نماز میت ۲۴
- هشتم: روش دفن میت ۲۶
- نهم: اگر کسی بر میت نماز نخوانده باشد می تواند بعد از دفن، بر او نماز بخواند: ۲۷
- دهم: برای خانواده میت جایز نیست که غذایی برای مردم درست کنند ۲۷

یازدهم: برای زن جایز نیست که بیش از سه روز به عزای میت بنشیند و از زیور آلات خودداری کند، مگر برای شوهر خود یا اینکه باردار باشد.....۲۸

دوازدهم: برای مردها مشروع است که هر از گاهی به قبرستان رفته و برای مردگان دعا نموده و طلب رحمت کنند و مرگ و اتفاقات پس از آن را به یاد بیاورند. ۲۹.

هدية
HÄDIYAH

موسوعة ضيوف الرحمن

مواد منتقاة للحجاج والمعتمرين والزوار بلغات العالم

978-603-8517-89-5